

Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi
Turkey Journal of Theological Studies
[Tiad-2017]

[Tiad], 2020, 4 (1): 6-32

Kur'an'a Göre Hz. Peygamber'in Bilgisinin Sınırları

The Limits of The Holy Prophet's Knowledge According to The Qur'an

İlyas CANIKLI

Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Uni, Faculty of Islamic Science

ilyascanikli@gmail.com

Orcid ID: 0000-0001-9340-7982

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 18.05.2020
Kabul Tarihi / Accepted : 17.06.2020
Yayın Tarihi / Published : 17.06.2020
Yayın Sezonu : Haziran
Pub Date Season : June

Atıf/Cite as: CANIKLI, İlyas . "Kur'an'a Göre Hz. Peygamber'in Bilgisinin Sınırları". Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi 4 / 1 (Haziran 2019): 6-32 .

İntihal/Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. <http://dergipark.gov.tr/tiad>

Copyright © Published by Mustafa YİĞİTOĞLU- Karabuk University, Faculty of Theology, Karabuk, 78050 Turkey. All rights reserved.

Kur'an'a Göre Hz. Peygamber'in Bilgisinin Sınırları

Öz

İlk asırlardan itibaren gerek Kur'an ve sünnet merkezli ve gerekse başka bilgi kaynakları esas alınarak Hz. Peygamber'in bilgisinin sınırlarının neler olduğu ya da olabileceği konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bu tartışmaların belli platformlarda günümüzde de devam ettiği müşahede edilmektedir.

Sözü edilen tartışmalara Kur'an temelli bakıldığında Hz. Peygamber'in bilgisinin sınırları konusunda bir karışıklığın olmadığını söylemek mümkündür. Ancak Hz. Peygamber'in bilgisinin sınırları ile ilgisi olduğu düşünülen rivayetler göz önüne alındığında kafa karışıklığının yaşadığımız dönemde de devam ettiği bilinen bir husustur. Bu durumun kanaatimize göre değişik sebepleri mevcuttur.

Kur'an ve yaşanan hayattan uzak bir Peygamber tasavvurunun üzerine inşa edilen ve onun her şeyi bildiği ön kabulü, hadislerin sübutundan delaletine kadar birçok konuda temel sorun olmaya devam etmektedir. Bu makale ile Rasullullah'ın bilgi sınırları hakkında sağlıklı bir Peygamber anlayışı ve tasavvurunun önündeki engellerin kaldırılması ve bu konudaki temelsiz kanaatlerin bertaraf edilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Hz. Peygamber, Bilgi, Sınır, Vahiy Dışı.

The Limits of the Holy Prophet's Knowledge According to the Qur'an

Abstract

From the moment the revelation began to arrive, various opinions have been proposed about what the limits of the Prophet's knowledge are or may be, both based on the Qur'an and Sunnah-centric and other sources of information. It is observed that these discussions continue today on certain platforms.

It is possible to say that there is no confusion about the limits of the Prophet's knowledge when the aforementioned discussions are viewed on a Qur'an basis. However, when the Qur'an-hadith relationship is taken into consideration, it is a well-known fact that the confusion about the belonging of hadiths to the Prophet also continued in our time. In our opinion, there are different reasons for this situation.

The pre-acceptance that he knows everything, built on the vision of a prophet far from the Qur'an and the life lived, remains a fundamental problem in many issues from the *Subut* / certainty of the Hadith to the *delalet* / indication of it. This article aims to remove obstacles to a healthy understanding and conception of the Prophet about the limits of knowledge and to eliminate baseless opinions on this subject.

Keywords: Qur'an, the holy prophet, Knowledge, Boundary, Non-revelation.

Giriş

İnsanlık için son Peygamber olarak gönderilen Hz. Peygamber'in bilgisinin sınırlarının bilinmesi ve Allah'ın koyduğu çerçevede tanınması onun misyonunun bilinmesi açısından önemli bir husustur. Onun bilgisinin sınırlarının vahiy merkezli belirlenmesi sünnet olarak isimlendirilen uygulamalarının dayanakları açısından da önem arz etmektedir. Rasulullah'ın Kur'an'ın bir nevi tatbikatı konumunda olan sahih sünnetinin ne olup olmadığı tespit edilmesinin de Rasulullah'ın bilgisinin sınırlarıyla ilişkisinin olduğu muhakkaktır. Kur'an'a göre Hz. Peygamber'in bilgisinin sınırlarını ele alan bu makalenin sözü edilen amaçların gerçekleşmesi hususunda katkı sağlayacağı aşikârdır. Kur'an'dan hareketle aşağıda yer alan hususların makalenin ana yapısını oluşturması konu sistematigi açısından önem taşımaktadır.

Genelde peygamberlerin özelde de Hz. Peygamber'in gaybe dair bütün meselelerde bilgi sahibi olup olmadığı konusu rivayetler üzerinden tartışılmaktadır.¹ En azından bu tartışmanın sağlıklı bir zeminde olabilmesi için Kur'an'dan hareketle Hz. Peygamber'in bilgisinin sınırlarıyla, onun gayb bilgisinin ifade ettiği anlamın ya da bunların nasıl bir ilişki içerisinde olduğunun açığa kavuşturulması önemli bir husustur.

Kur'an'da Rasulullah'ın beşeri ve vahiy alan yönüne vurgu yapılmaktadır. Her şeyden önce onun bir beşer olduğu her zaman göz önünde bulundurulması gereken bir durumdur. Vahiyle muhatap olan Hz. Peygamber'in bilgisinin de Allah'ın bilgisi ile eş tutulması meselesi yine bu makalenin ele aldığı konular arasındadır.

İnsanın bilgi kaynaklarının beş duyu organı olduğu aşikârdır. İmam Mâturudî duyu organlarını da bilginin kaynakları arasına katarak temelde insan bilgisinin sağlam duyu organları, akıl (nazar) ve haber şeklinde sıralandığını ifade eder.² Bu temel üzerinden insan, neyi bilip bilemeyeceği konusunda sürekli kafa yormuştur.³ Bilginin kaynağı meselesi İslam düşüncesinde de

¹ Bk. Mehmed Said Hatiboğlu, *Hz. Peygamber ve Kur'an Dışı Vahiy* (Ankara: Otto Yayınları, 2012); Selahaddin Polat, "Gayb Meselesi ve İmam Mâturudî", (*Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*) 3 (1989). Kur'an dışında vahiy gelip gelmediğini ele alan diğer bir çalışma için bk. Bünyamin Erul, "Kur'an Dışında Vahiy Geldiğini İfade Eden Rivayetlerin Tahlil ve Tenkidi", *İslâmiyât Dergisi*, 1/1 (1998): 55-72.

² Mâturidî, *Kitabu't-Tevhîd*, nşr. Fethullah Huleyf (İstanbul: naşirin mukaddimesi, 1979), 30.

³ Bk. Şahabeddin Yalçın, "Neyi Bilebiliriz?", *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5/2 (2016).

tartışılan ve önemli yeri olan bir husustur.⁴ Ayrıca Hz. Peygamber'in olacak her şeyi önceden bilmek gibi bir görevi ya da gücü var mıdır? Şayet böyle bir gücü varsa bunun sınırları nelerdir? İddia edildiği gibi Rasulullah her şeyi bilme gücüne sahipse bu iddianın çıkış noktaları neler olabilir gibi hususlar dikkate şayandır.

Bu yazıda sözü edilen hususların açıklığa kavuşması için üzerinde durulmasında yarar görülen diğer bir konu da Hz. Peygamber'in kendisine vahy edilen ayetlere uyma mecburiyetidir. Ayetlere göre vahye uyma zorunluluğu olan bir Peygamber'in bilgisinin sınırı ne olabilir? Vahiy dışında hangi bilgiyi ne kadar elde edebilir ve bunun rivayetler açısından önemi nedir gibi hususlar önem arz etmektedir.

Hz. Peygamber'in Allah adına ayet uydurmasının ve ona isnadının imkânsızlığı Kur'an'da zikredilirken, ondan nakledilen rivayetlerin bu konudaki ayetlere uygunluğuna ne kadar dikkat edilmektedir? Rivayetlerde/hadislerde yer alan hususların Kur'anî hükümlere uygunluğu göz ardı edilirse ne gibi durumların ortaya çıkacağı tartışılması da konu açısından önemlidir.

Bu makalenin diğer bir konusu ise inanmayanların Hz. Peygamber'den mucize talebinde bulunmaları ve bu talebin onun tarafından yerine getirilmesinin Rasulullah'ın bilgi sınırı ile ilgisi hakkındadır. Hz. Âdem'den başlayarak Hz. Muhammed'de son bulan vahiy sürecinin çeşitli dönemlerinde vahye karşı olanlarca, risalet iddiasını ispata yönelik olarak peygamberlerden bazı konularda mucize göstermeleri istenmiş ve Allah da peygamberlerini mucize yoluyla desteklemiştir. Gösterilen mucizelerin Hz. Peygamber'in bilgisinin sınırlarıyla ilişkisi ne orandadır? O vahyi tebliğ etme ya da hayatın diğer alanlarında mucize yolunu ne kadar kullanmıştır gibi sorular çerçevesinde mucize ve Hz. Peygamber'in bilgi sınırı ilişkisi ele alınacaktır.

Kur'an dışı vahiy ve Hz. Peygamber'in bilgisinin sınırları meselesi de bu makalenin ele aldığı konulardandır. Hadis usulü kitaplarında bu mevzuaya epeyce yer ayrılarak, Kur'an dışında da Hz. Peygamber'e vahiy geldiği vurgulu bir şekilde ifade edilmektedir. Bu mesele geçmişte olduğu gibi günümüzde de hadis usulünün tartışılan konuları arasında yer almaktadır.⁵ Kur'an dışı vahyin Hz. Peygamber'in bilgisinin sınırlarıyla ilişkisi ve bu rivayetlerin tamamının vahiy mi yoksa Hz. Peygamber'in vahiyden anladığı uygulamaları mı ifade ettiği konusu bu makalenin ana konularını oluşturmaktadır.

⁴ Bk. Yusuf Kenan Atılğan, "İslam Düşüncesinde İlmin Kaynağı, İmkânı ve Sınırları", *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1/2 (2013).

⁵ Bu konudaki tartışmalar için bk. Hacı Musa Bağcı, *Hadis Tarihi ve Usulü* (Ankara: Bilay Yayınları, 2018), 48-51.

Makalede yer verilmesi düşünülen ve buraya kadar zikredilen konu başlıklarının çıkış noktasının Kur'an olduğu ortadadır. Bunlara ilave olarak Hz. Peygamber'in bir beşer olarak vahiy dışındaki bilgi kaynaklarının neler olabileceği konusuna temas etmek de bu konunun açıklığa kavuşması açısından önem arz etmektedir.

1.Hz. Peygamber'in Gayb Bilgisinin İfade Ettiği Anlam

Gayb kavramı bir şeyin gizli kalması, gizlenmek, gözle görünmemek, gözden uzakta olmak, güneşin batması anlamlarına gelmektedir.⁶ Râğıb el-İsfhânî bu kavramı sözlük anlamına ilaveten insanın duyu organları haricindeki akılla anlaşılacak kadar gizli, insan bilgisinin dışındaki varlık manasında izah etmektedir.⁷ Gayb kelimesinin zıddı ise "şuhûd"tur.⁸ Kur'an'da "gayb" ve "şuhûd" bilgisine yalnızca Allah'ın sahip olduğu açıkça yer almaktadır.⁹

Bu tanımlardan sonra insanın beş duyu organıyla kavrayabileceği ve bilebileceği bilgilerin dışında kalan alanı gayb olarak isimlendirmek mümkündür. Allah insanı yaratırken ona görme, duyma, işitme, koklama ve dokunma yoluyla bilgiye ulaşma imkânı da bahşetmiştir. İnsan bu duyu organlarını akli öncülüğünde kullanarak bilgiye ulaşabilir. Sözü edilen bilgi edinme yolları bir yönüyle beşer olması sebebiyle Hz. Peygamber için de geçerlidir. Her ne kadar Rasulullah'ın beşer olarak sözü edilen yollarla bilgi edinmesinde bir sorun olmasa da vahiy alması yönüyle gayb âlemine dair her şeyi bilip bilmeme meselesi başlangıçtan günümüze kadar belli tonlarda gündemdeki yerini korumaktadır.

İlk dönemde Mekkeli müşriklerin Hz. Peygamber'e onu bunaltmaya ve itibarsızlaşmaya yönelik yüklemiş oldukları misyonlardan biri de onun gaybe dair her konuda bilgiye sahip olduğu iddialarını sürekli gündemde tutmalarıdır.¹⁰ Hâlbuki Kur'an onların bu iddialarına şu şekilde karşılık vermektedir.

"De ki: "Allah dilemedikçe ben kendime bir zarar verme ve bir fayda sağlama gücüne sahip değilim. Eğer ben gaybı biliyor olsaydım, daha çok hayır elde

⁶ Ebu'l-Fadl Cemalüddin b. Muhammed b. Mukerrem İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab* (Beirut: 1993), 1/654-655; Râğıb el-İsfhânî, *Mufredâtu Elfâzi'l-Kur'ân* (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1992), 616.

⁷ Râğıb el-İsfhânî, *Mufredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, 616-617.

⁸ Râğıb el-İsfhânî, *Mufredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, 465.

⁹ *Kur'ân-ı Kerim Meâli* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), çev. Halil Altuntaş vd., el-Haşr 59/22. (O, kendisinden başka ilâh olmayan Allah'tır. Gaybı da görünen âlemi de bilendir..."); Ayrıca bu konuda bk. Hatiboğlu, *Hiz. Peygamber ve Kur'an Dışı Vahiy*, 17.

¹⁰ Bu konuda bk. Dilek Çelenk, *Hiz. Peygamber'in Mekke Devrinde Karşılaştığı Sıkıntılar* (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2017), 65.

etmek isterdim ve bana kötülük dokunmazdı. Ben inanan bir kavim için sadece bir uyarıcı ve müjdeciyim.”¹¹

Ayette Hz. Peygamber’in gaybi bilgisinin sınırsız olmadığı, şayet kendisi gaybe dair bütün konularda bilgi sahibi olmuş olsaydı daha çok iyi işler yapacağına işaret vardır. Ayrıca onun kötülükleri önceden bildiği için kolaylıkla önleyebileceğine dair açık vurgu da vardır. Ayetin son kısmında kendisinin sadece bir uyarıcı ve müjdeci olduğu zikredilmektedir.

Hz. Peygamber’in gayb bilgisinin sınırlı olduğu ve kendisinin de sadece vahye uyduğunu şu ayette açıkça görmek mümkündür.

“De ki: “Ben size, ‘Allah’ın hazineleri benim yanımdadır’ demiyorum. Ben gaybı da bilmem. Size ‘Ben bir meleğim’ de demiyorum. Ben sadece, bana gönderilen vahye uyarım...”¹² Dolayısıyla bu ayete göre vahye dair konularda, Rasullullah’ın bilgi sınırlarını aşarak gaybe dair mevzularda Allah’ın bildirmesi dışında bilgi kaynağının olmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum aynı zamanda Hz. Peygamber’den nakledilen hadislerin çerçevesini belirleme açısından da önem arz etmektedir.

Aşağıda yer verilen ayette Rasulullah’ın gaybi bilgisinin sınırlılığı ya da sınırsızlığından bahsedilmeyip, onun vahiyyle ilgili hiçbir şeyi gizlemeden, aynı şekilde tebliğ ettiğinden söz edilmektedir.

“O, gayb hakkında cimri değildir.”¹³

Ayette Hz. Peygamber’in ancak Allah tarafından bildirilen vahyi bilgilere göre hareket ettiği ve bunları en ufak bir gizleme hakkına sahip olmadığı açıkça işaret edilmektedir.

Kur’an’da çok sayıdaki ayette de gayb bilgisinin Allah’a ait olduğu yer almaktadır.¹⁴ Gayb ile ilgili ayetler göz önüne alındığında şu gibi hususları

¹¹ el-A’râf 7/188.

¹² el-En’âm 6/50.

¹³ et-Tekvir 81/24.

¹⁴ Bk. el-En’âm 6/59. (Gaybın anahtarı yalnızca onun katındadır. Onları ancak Allah bilir. Karada ve denizde olanı da bilir. Hiçbir yaprak düşmez ki onu bilmesin. Yerin karanlıklarında da hiçbir tane, hiçbir yaş, hiçbir kuru şey yoktur ki apaçık bir Kitap’ta olmasın.); Yûnus 10/20. (Ona (Peygamber’e) Rabb’inden bir mucize indirilse ya! diyorlar. De ki: “Gayb ancak Allah’ındır. Bekleyin, şüphesiz ben de sizinle birlikte bekleyenlerdenim.); Hûd 11/123. (Göklerin ve yerin gaybını bilmek Allah’a mahsustur. Bütün işler ona döndürülür. Öyle ise ona kulluk et ve ona tevekkül et. Rabb’in yaptıklarınızdan habersiz değildir.); er-Ra’d 13/9. (O gaybı da görülen âlemi de bilendir, çok büyüktür, çok yücedir.); en-Neml 27/65. (De ki: “Göktekiler ve yerdekiler gaybı bilemezler, ancak Allah bilir. Onlar öldükten sonra ne zaman diriltileceklerinin de farkında değildirler.); Âl-i İmrân 3/179. (Allah, pisi temizden ayırıncaya kadar müminleri içinde bulunduğunuz şu durumda bırakacak değildir. Allah, size gaybı bildirecek de değildir. Fakat Allah, peygamberlerinden dilediğini seçer. O hâlde, Allah’a ve peygamberlerine iman edin. Eğer iman eder ve Allah’a karşı gelmekten sakınırsanız sizin için büyük bir mükâfat vardır.)

anlamak mümkündür. Duyularla anlaşılması mümkün olmayan fizik ötesi durum ve olaylar gayb alanına girmektedir. Dolayısıyla gaybın içeriğinde gizemlilik, sır, insan duyu organlarını aşan bir durum söz konusudur. Aynı zamanda gayb bilgisi fizik ötesi âlemlerle irtibatı da ifade etmek için kullanılır.¹⁵ İnsanların gayb bilgisine sahip olmaları mümkün değildir. Ancak Allah'ın bildirdiği peygamberleri bu durumdan müstağnidir. İşaret edilen ayetlere göre bir kimsenin peygamber de olsa Allah'ın bildirdiği dışında gaybi bilgiye sahip olması söz konusu değildir.

Hz. Peygamber'in gayb bilgisinin sınırlarıyla ilgili ilk dönemde cereyan eden bazı olaylar, konuya ışık tutar mahiyettedir. Örneğin Rasulullah İslam'ı tebliğ için Taif'e gitmiş ve orada vahye karşı olanların kışkırtmalarıyla ayak takımının saldırılarına uğramıştır. Rasulullah orada başına gelecekler hakkında daha önceden bir bilgiye sahip olamamıştır. Diğer bir ifadeyle Allah tarafından bu konuda uyarılmamıştır.¹⁶ Hz. Peygamber'in hayatında gayb bilgisinin sınırlarıyla ilgili çok sayıda örnek mevcuttur.

Bedir Savaşı'nda Hz. Peygamber komutasındaki ordunun amacı, düşmandan önce Bedir kuyularını ve dolayısıyla suyu kontrol altına almaktı. Bunu gerçekleştirmeye yönelik Hz. Peygamber Medine'ye en yakın, düşmana da en uzak kuyunun etrafında orduyu konuşlandırmak istedi. Bu durum üzerine Hubâb b. Munzir, buranın savaş için iyi bir konaklama mekânı olmadığı uyarısını yaptı. Onunla Hz. Peygamber arasında şöyle bir konuşma geçti: "Ey Allah'ın Rasulü! Burası savaş için sizin belirlediğiniz bir mekân mı? yoksa değiştirilmesi mümkün olmayan Allah'ın belirlediği bir yer mi? diye sordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber ona, burası Allah'ın belirlediği bir yer olmayıp kendisinin stratejik olarak belirlediği yer olduğu şeklinde cevap verdi. Hubâb b. Munzir: Burasının savaşmak için uygun bir yer olmadığını ifade etti. Ona orduyu buradan kaldırmasını ve Kureyş'e yakın bir yere karargâh kurulmasını önerdi. Böylece kullandığımız kuyular dışındaki suları Kureyş'in kullanımına kapatmış oluruz dedi. Biz Kureyş ile savaşırken su ihtiyacımızı karşılarız. Onları da bundan mahrum bırakırız diye ilave etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber Hubâb b. Munzir'e görüşünü "dile getirdin." dedi. Bu durumun araştırılması gerektiğini söyledi. Yapılan araştırmalar neticesinde ordunun konuşlanması için Hubab b. Munzir'in teklif ettiği yer uygun görüldü. İslam

¹⁵ Bk. İhsan Arslan, "Hz. Peygamber'in Gayb Bilgisine İlişkin Rivayetlerin Tahlili", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10/49 (2017): 710.

¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bk. Arslan, "Hz. Peygamber'in Gayb Bilgisine İlişkin Rivayetlerin Tahlili", 714-715.

ordusu kendi kullandıkları kuyular dışındakileri kumla doldurttu. Ancak daha sonra müşriklerin açık kuyulardan su almalarına izin verdi.¹⁷

Uhud Savaşı'nda da Hz. Peygamber'in idare ettiği ordunun düşmanı Medine'de kalarak mı yoksa şehir dışına çıkarak mı karşılaşmasının uygun olacağı noktasında tartışmalar olmuş, gençlerden bir grubun meydan savaşı yapması konusundaki görüşleri Rasulullah nezdinde kabul görmüştür. Sa'd b. Muâz ve Useyd b. Hudayr gibi ensarın ileri gelenlerinin itirazlarına Hz. Peygamber şu şekilde karşılık vermiştir: "Bir peygamber, Allah kendisiyle düşmanları arasında hüküm verinceye kadar giymiş olduğu zırhı çıkarmaz" diyerek bu kararında ısrarlı davranmıştır. Gençlerin tavsiyesi ve Hz. Peygamber'in kabul etmesiyle yapılan meydan savaşında Müslümanlardan yetmiş kişi şehit olmuştur. Müslüman ordu bu savaşta istediğini elde edememiştir.¹⁸

Hadis kaynaklarında Hz. Peygamber'in gayb bilgisine sahip olmadığına dair rivayetler mevcuttur. Bu rivayetlerden birkaç örnek vermek konun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Herkesin çokça bildiği Cibril hadisinin son kısmında bu hususa dair bilgiler mevcuttur. Cebrail Hz. Peygamber'e gelerek ona iman, İslam ve ihsan hakkında sorular sorup cevaplar almıştı. Rasulullah'a kıyametin ne zaman kopacağına dair bir soru yönelttiğinde Hz. Peygamber "Bu soruya muhatap olan kimse, sorandan daha fazla bir şey bilmez."¹⁹ şeklinde karşılık vermiştir. Bu hususla ilgili Hz. Âişe: "Kim Peygamber'in yarın ne olacağı hakkında bilgi sahibi olduğunu söylerse Allah'a iftira yapmıştır." demektedir.²⁰ Bunun üzerine "Yerdekilere ve göktekilere gaybı bilmezler. Onu ancak Allah bilir."²¹ ayetini okudu.

Zikredilen rivayetlerin aksine hadis kaynaklarında, Hz. Peygamber'in gayb bilgisine sahip olduğuna dair haberler de mevcuttur. Buna örnek olarak şu rivayet verilebilir. Hz. Peygamber hutbeye çıkarak kendisini dinleyenlere "Benim şu mihrabımı görüyor musunuz? Allah'a yemin ederim ki ben orada namaz kılarken sizin huşunuz ve rükûnuz bana gizli kalmıyor. Ben, sizi arkamda olduğunuz zaman dahi görüyorum."²² şeklinde hitap etmiştir.

¹⁷ Muhammed b. Cerîr Taberî, *Târîhu'l-Umem ve'l-Mulûk* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 1/555.

¹⁸ Ebû Muhammed Abdülmelik İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (Kahire: Dâru İbn Kesîr, ts), 3-4/63-79; Muhammed İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1990), 2/28-32; Taberî, *Târîhu'l-Umem ve'l-Mulûk*, 1/59-75.

¹⁹ Buharî, İman, 37.

²⁰ Muhammed b. İsa Tirmizî, *es-Sunen* (Mısır: 1938), V, 263.

²¹ Neml, 48/65.

²² Buharî, Salât, 40.

Verilen örneklerde görüldüğü üzere hadis literatüründe Hz. Peygamber'in, Allah'ın bildirmesi dışında gayb bilgisine sahip olmadığına dair hadislerle mukabil, onun gayb bilgisine sahip olduğuna dair rivayetlere yer verilmiş olsa da Rasulullah'ın bütün fiil ve eylemlerinde gayb bilgisiyle hareket ettiğini söylemek söz konusu değildir.²³

Hz. Peygamber'in gayb bilgisi ve sınırlarıyla ilgili çok sayıda örneğe yer vermek mümkündür. Ancak makalenin konusuna sadık kalmak adına bu kadar örnekle yetinmeyi kâfi görmekteyiz.²⁴

Kur'an ayetleri ve hadislerden örnekler çerçevesinde dahi son Peygamber Hz. Muhammed'in vahyi tebliğ sürecinde, Allah'ın çizdiği hudutlara uygun hareket ettiği, kendisine tanınan alan dışında hareket etmediği aşikârdır.²⁵ Onun vahye ve bununla ilgili bilgisi Allah'ın kendisine bildirdiği kadardır.²⁶ Hz. Peygamber'i gaybı bilen bir kimse olarak nitelemek yerine gaypten haber alan kimse olarak bilmek daha yerindedir. Çünkü vahiy getiren Cebrail bir melektir ve gaypten haber vermektedir. Hz. Peygamber'in gaypten haber vermesi ve gelecekle ilgili bazı uyarılarda bulunması onun peygamberliğinin bir ispatıdır.²⁷ Rasulullah'ın gayb bilgisini de bu çerçevede değerlendirmek yerinde olur. Onun her konuda gaybî bilgiye sahip olduğunu söylemek, yaşadığı bazı olaylara da ters düşmektedir. Örneğin o, eşi Hz. Aişe hakkındaki bir iftirayı bertaraf etmek için de vahiy beklemiştir.²⁸ Onun bazı konularda yapmış olduğu yorum ve tahminlerin tamamının gaybi bilgi ile izah edilmesi, işin aslı ile uygunluk arz etmeyen bir durumdur. Bu durumu da mutlak gayb olarak isimlendirmek mümkündür. Bunun anlamı ise insanlara açıklanmayan, onlara bildirilmeyen alandır. Bu isimlendirme sonucu gaybın iki yönünden bahsedilebilir. Birincisi mutlak gayb bilgisinin sadece Allah'a ait olduğu ve

²³ Necati Kara, "Kur'an'da Gayb", *Yüzcüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (1994): 58-59.

²⁴ Bu konuda daha geniş bilgi için İhsan Arslan'ın, "Hz. Peygamber'in Gayb Bilgisine İlişkin Rivayetlerin Tahlili", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10/49 (2017); Maşallah Turan'ın "Gayb İlminin Yorumlanmasındaki Tutarsızlıklar Muhammed Ali Sâbûnî Örneği", *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 8/1 (2016) isimli makalelere bakılabilir.

²⁵ Ersan Özten, *Peygamberlerin Gaybı Bilme İmkânı* (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2009), 123-145.

²⁶ Mustafa Ertürk, *Metin Tenkidi -Gayb ve Fiten Hadisleri Örneği-* (Ankara: Fecr Yayınları, 2011), 191.

²⁷ Özten, *Peygamberlerin Gaybı Bilme İmkânı*, 163.

²⁸ en-Nûr, 24/11-12. (O ağır iftirayı uyduranlar, sizin içinizden bir gürühtür. Bu iftirayı kendiniz için kötü bir şey sanmayın. Aksine o sizin bir hayırdır. Onlardan her biri için, işledikleri günahın cezası vardır. İçlerinden o günahın büyüğünü üstlenen için ise ağır bir azap vardır. Bu iftirayı işittiğiniz zaman, iman eden erkek ve kadınlar, kendileri hakkında iyi zan besleyip de "Bu, apaçık bir iftiradır." deselerdi ya!)

kimseye bildirmediği, ikincisi ise Allah'ın sadece peygamberlere bildirdiği bilgidir.²⁹

2. Hz. Peygamber'in Beşeri Yönü ve Bilgisinin Sınırı

Hz. Peygamber'in beşer olması, insanla ilgili her türlü nitelendirmelerin onun için de geçerli olması anlamı içermektedir. Diğer bir ifade ile onun beşer olması fizikî ve biyolojik kanunlara onun da tabi olması demektir.³⁰ İlk dönem göz önüne alındığında Mekkeli müşrikler Hz. Peygamber'in beşeri özellikli davranışlarına itiraz ederek bunların bir Peygamberde olmaması gerektiğini açıkça ifade etmişlerdir. Çünkü onların zihinlerinde insanüstü bir Peygamber telakkisi vardı. Kur'an onların Rasulullah'a karşı yaptıkları bu itirazlara onun beşeri yönünü ön plana çıkaran bir vurgu ile şöyle cevap vermektedir.

"De ki "Ben de ancak sizin gibi bir insanım. Fakat bana ilâhınızın yalnızca bir tek ilâh olduğu vahy ediliyor. Artık ona yönelin ve ondan bağışlanma dileyin..."³¹

"De ki: "Ben de ancak sizin gibi bir insanım..."³²

Allah tarafından bir Peygamber'in beşer sıfatına sahip olmasının çeşitli hikmetleri olabilir. Şayet Mekkeli müşriklerin dile getirdiği gibi o beşer değil de bir melek olsaydı vahyin insanlara iletilmesi ve uygulanması noktasında bazı eksikliklerin ortaya çıkması her zaman muhtemel olurdu. Bir meleğin yapacağı sadece Allah'tan gelen vahyi insanlara iletmek olduğu için verilen emrin dışına çıkması söz konusu olmazdı. Her ne kadar bir peygamberi beşeri davranış bakımından diğer insanlarla eş tutmak söz konusu olmasa da insani özellikleri taşıması bakımından, vahyin insanların anlayacağı şekilde tatbikî açısından çok önemli vazifeyi yerine getirme gibi bir görevinin olduğu ortadadır.³³ Sonuçta kendi cinsinden başkasına meleklerin elçi olarak gönderilmesi Allah'ın koymuş olduğu sosyal yasalara aykırıdır.³⁴

Rasulullah'ın insanlara vahyi iletmesi ve onlara uygulamalı olarak göstermesi Peygamberliğinin gereği bir iştir. Konumuzla da alakalı olması açısından o, bütün bunları yaparken beşer olması sebebiyle bilgisinin sınırları nedir? sorusu üzerinde durulması gerekiyor. Örneğin Hz. Peygamber her şeyi bilebilir mi? Vahiy dışındaki bilgilerini ne şekilde elde eder? gibi sorular hep sorulmuş ve onun peygamberlik misyonunun sınırları çizilmeye çalışılmıştır.³⁵ Her ne kadar

²⁹ Özten, *Peygamberlerin Gaybı Bilme İmkânı*, 9.

³⁰ Hacı Musa Bağcı, *Beşer Olarak Hz. Peygamber* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2010), 50.

³¹ el-Fussilet 41/6.

³² el-Kehf 18/110.

³³ Bağcı, *Beşer Olarak Hz. Peygamber*, 134.

³⁴ Bağcı, *Beşer Olarak Hz. Peygamber*, 136.

³⁵ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bk. Bağcı, *Beşer Olarak Hz. Peygamber*, 15-162.

bazı kimselerce, Hz. Peygamber'in önüne gaybi olan her bilgi serilmiş, her an onu elde edebileceği, dilediği zaman onu insanlara haber vermeye muktedir olduğu iddia edilse de³⁶ gaybın tanımı göz önüne alındığında beşer olan bir Peygamber'in insani sıfatlarla her bilgiyi elde etmesi ve hâkim olması Kur'anî gerçeklere ve daha önceki başlıklarda yer verilen Hz. Peygamber dönemi meydana gelen bazı olaylara ters düştüğü görülmektedir.

Kur'an'ın gayb hakkında insanın neyi ne kadar bilebileceği ile ilgili ayetler çerçevesinde, Hz. Peygamber'in beşer olması sebebiyle insani özellikleri taşıması ve onun hayatında meydana gelen bazı savaş ve olaylarda insani unsurların ön plana çıkması sebebiyle Rasulullah'ın bilgi kaynaklarının şunlar olduğunu söylemek mümkündür.

-Yaşadığı toplumun bilgi birikimi³⁷

-Peygamber'in aklî tecrübesi,

-Allah'ın kendisine gönderdiği vahiy yani Kur'an³⁸

-Peygamber'e mahsus özel vahiy yani (ilham)³⁹

Hz. Peygamber'in bilgi kaynakları göz önüne alındığında onu yüceltmek adına, onun beşer olma sıfatı göz ardı edilerek her konuda bilgisinin sınırsız olduğunu düşünmek belki de ona yapılabilecek en büyük haksızlıklardan biridir. Rasulullah'ın feraseti ve tarihi olaylara nüfuzuyla geleceğe dair söylediği sözlerle, onun vefatından sonra meydana gelen siyasi ve itikadî olayları meşrulaştırmak adına Hz. Peygamber'e isnat edilen sözleri birbirinden ayırmak önemlidir.⁴⁰

Peygamberlik makamının kendine has özellikleri arasında Hz. Peygamber'in insan ve Allah vergisi bir yeteneğe sahip olması, ismet sıfatı yanında gaybi ilme sahip olması gibi hususlar hadis usulü ile ilgili kaleme alınan eserlerde yer almaktadır.⁴¹ Her ne kadar "gaybî" ve "gayr-i maddî" ilim vasıtalarının ortak adı "mükâleme-i ilâhiyye" olarak isimlendirilmiş olsa da bu ilim, vicdan, his, akıl ve kıyas ile değil, doğrudan doğruya gaybi sesle, rüyayı sadıka ve melek

³⁶ Abdullah Aydemir, *İslami Kaynaklara Göre Peygamberlik* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992), 9.

³⁷ İzzet Derveze, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, çev. Mehmet Yolcu (İstanbul: 1989), 2/47-50.

³⁸ Ahmet Akbulut,, *Nübüvvet Meselesi Üzerine* (Ankara: Birleşik Yayınları, 1992), 81.

³⁹ Halis Albayrak, *Kur'an'da İnsan-Gayb İlişkisi* (İstanbul: Şûle Yayınları, 1993), 224-230.

⁴⁰ Bağcı, *Beşer Olarak Hz. Peygamber*, 162.

⁴¹ İsmail Lütfi Çakan, *Hadis Usulü*, 5. Baskı (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1989), 37.

aracılığıyla Allah katından öğrenilen bir bilgidir.⁴² Gayb bilgisinin mutlak kaynağı Allah'tır.⁴³ Hz. Peygamber de beşer bir elçi olarak Allah'ın kendisine bildirdiği kadar bunlara vakıf olacaktır. Bunun dışındaki değerlendirmelerin, Kur'an'dan ve Hz. Peygamber'in hayatında yaşamış olduğu bazı gerçekliklerden uzak ve sadece duygusal bir yaklaşımı ifade eden yönünün olduğunu söylemekte bir beis yoktur.

3. Hz. Peygamber'in Önceden Olacak Her Şeyin Bilgisine Sahip Olmaması

Rasullah'ın gayb bilgisi ve beşer olmasının ne anlam ifade etmesi gerektiği ile ilgili ayetlere daha önceki başlıklar altında yer verilmişti. Hz. Peygamber'in bilgisinin sınırıyla ilişkisi olduğu düşünülen diğer bir ayet grubunda da onun önceden, olabilecekleri bilemeyeceği hususu dile getirilmektedir. Elbette ayetin ifade ettiği anlam bu konunun izahı açısından önemlidir.

"De ki: "Ben peygamberlerin ilki değilim. Bana ve size ne yapılacağını da bilmem. Ben sadece bana vahy edilene uyarım. Ben sadece apaçık uyarıcıyım."⁴⁴

Ayette yer alan "...Bana ve size ne yapılacağını da bilmem..." ifadesi Allah'ın bildirmesi hariç Hz. Peygamber'in olacak her şey hakkında malumat sahibi olmasının mümkün olmadığına işaret etmektedir. Daha önceki başlıklarda da yer verildiği gibi o kendisine vahiyle bildirilen ya da çeşitli yollarla uyarılar yoluyla gelen bilgiler dışında yaşamış olduğu sosyal çevreden edinmiş olduğu bilgi ve donanımına sahiptir. Kur'an'ın bu konuda hükmü açıkça ortada iken bazı duygusal sebeplerle, Hz. Peygamber'e bir münecimlik sıfatı vermek söz konusu değildir.

Rasulullah'ın gelecekle ilgili gaybi haberler bağlamında, peygamberlik ve istikbal bilgisi, Hz. Peygamber ve istikbal, Kur'an'ın bu konudaki beyanı, bu mesele hakkında sünnetin beyanı⁴⁵ gibi başlıkları içeren çalışmalar yapılmıştır. Ayet ve hadisler ile ele alınan bu konuda şu değerlendirme dikkat çekmektedir. Şayet Hz. Peygamber karşılaştığı bir durumu önceden bilmiş olsaydı, başka türlü hareket ederdi. Bu da Rasulullah'ın vahyin müdahalesi olmayan istikbale dair haber ya da kararında onun tahmin ve içtihadına göre hareket ettiğini ve bunlarda da yanılma ihtimalinin olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla o, istikbale dair gelişmeleri gayb bilgisiyle takip edip hayata dair hükümde de

⁴² Çakan, *Hadis Usulü*, 39.

⁴³ Hatiboğlu, *Hz. Peygamber ve Kur'an Dışı Vahiy*, 27.

⁴⁴ el-Ahkâf 46/9.

⁴⁵ Hatiboğlu, *Hz. Peygamber ve Kur'an Dışı Vahiy*, 121-142.

bulunmuş değildir. Bütün bunlar; Hz. Peygamber'in şahsi tavsiye ve emirlerinde kendi dönemi şartları içerisinde hareket ettiğini göstermektedir.⁴⁶

Her ne Kur'an ayetlerinde ve Hz. Peygamber'in uygulamalarında istikbale dair gayb haberlerinin sınırları belirlenmiş olsa da bunun tam aksi bilgileri içeren rivayetlere hadis kaynaklarında rastlamak mümkündür. Aşağıda yer verilecek örnekler bu durumu özetler niteliktedir.

"Hz. Peygamber bize bir gün ikindi namazını kıldırdı. Sonra kalkıp bize güneş batıncaya kadar konuştu. Kıyamete kadar ne olacaksa eksiksiz bize bildirdi. Bunları hıfz eden etti, unutan da unuttu."⁴⁷

"Olmuş olacak şeyleri bize haber verdi... Huzeyfe (ö. 36/656) dedi: 'Hz. Peygamber aramızdayken birden ayağa kalktı ve kıyamete kadar ne olacaksa haber verdi.'⁴⁸

"Allah, dünyayı önüme getirdi. Ona ve orada kıyamete olacaklara, şu elime baktığım gibi bakıyordum."⁴⁹

Verilen örnek rivayetler, Hz. Peygamber'in gayb bilgisinin sınırlarının ne olduğu ve bir beşer Peygamber olarak istikbal bilgisinin ne olacağı ile ilgili yer verilen ayetlere ters düşmektedir. Zahiri olarak ilk bakışta görülebilen zıtlık ne Hz. Peygamber'in sahih hadisleri ve uygulamalarıyla ne de Kur'an'ın bu konudaki ana ilkeleriyle uyumdadır. Ancak Hz. Peygamber'in bütün fiillerini gayb bilgisi ile gerçekleştirdiği düşüncesi ile onun birtakım hususlarda Allah'ın bildirmesi sonucu elde ettiği gayb bilgisi ile hareket etmesinin de özel bir iletişim şekli olduğu gerçeğini birbirinden ayırt etmek gerekir. Bu ve benzer rivayetlerin hangi amaca yönelik olabileceği hususunu kısaca ifade etmek gerekirse, İslam ümmetinin belli bir kesiminin aşırı yüceltme sonucu, temel kaynaklara uygun olmayan peygamber tasavvurunun böyle bir tabloyu ortaya çıkardığını söylemek mümkündür. Burada açıkça görülmesi gereken şey, Hz. Peygamber'in Allah tarafından kendisine vahy edilen Kur'an'a aykırı söz söylemesi onun göreviyle bağdaşmayan bir durumdur. Dolayısıyla Kur'an'da mevcut olmayan gayb haberlerinin hatırı sayılır hadis kaynaklarında yer alması bu ve benzer rivayetlerin sıhhatli olduğunu göstermez. Bu tür rivayetlerin

⁴⁶ Hatiboğlu, *Hz. Peygamber ve Kur'an Dışı Vahiy*, 143.

⁴⁷ Hatiboğlu, *Hz. Peygamber ve Kur'an Dışı Vahiy*, 156. (Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi*, 12, no. 20720; Nuaym ibn Hammâd, *Kitâbu'l-Fiten*, no.1'den naklen)

⁴⁸ Hatiboğlu, *Hz. Peygamber ve Kur'an Dışı Vahiy*, 156. (Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, no. 23334, 23369, 23465; Muslim, no.7263'den naklen)

⁴⁹ Hatiboğlu, *Hz. Peygamber ve Kur'an Dışı Vahiy*, 156. (Nuaym ibn Hammâd, *Kitâbu'l-Fiten*, no.2; Ebû Nuaym el-İsbahânî, *Hilyetu'l-Evliyâ*, 6/101; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 8/287; İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, I, 291'den naklen)

hangi sosyolojik ortamlarda ortaya çıktığı ve Hz. Peygamber'in hadisiymiş gibi muamele gördüğü de başka bir husustur.

Tarihi süreçte Ehl-i Hadis'in de etkisi ile olağanüstü ve bütün hayatı mucizelerle dolu, mitolojik peygamber tasavvurunun ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Kur'an ve sahih hadisler merkeze alınmadan tahayyül edilen bir Peygamber tasavvuru, onun siretine uygun olmadığı gibi Kur'an'da tasvir edilen ve bir yönü ile insan diğer bir yönü ile de vahiy alan Peygamber anlayışı ile bağdaşmamaktadır.⁵⁰

4. Hz. Peygamber'in Vahy Olunan Şeylere Uyuma Zorunluluğu

Bir kısım ayetlerde esas itibarıyla Hz. Peygamber'in gelenekten getirdiği ya da şahsî olarak edinmiş olduğu bilgilere değil de vahiy yoluyla gelenlere uyması öğütlenmektedir. Bu durum aynı zamanda onun bilgisinin sınırlarını da belirlemektedir. Hz. Peygamber'in hayatının her anındaki davranışlarını vahye göre yaptığını söylemek Kur'ani temel açısından söz konusu değildir. Böyle bir durum aynı zamanda onun beşer Peygamber olarak içtihat yapma ve insanlara örnek olma bilgi yollarını da tıkayan bir husustur. Ancak Hz. Peygamber ya da peygamber sıfatını taşıyan bir kimsenin davranışlarının vahyi değerlere uyması da gerekli bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşağıda yer verilen ayetler bu hususa işaret etmektedir.

“(Ey Muhammed!) Sana vahy olunana uy ve Allah hükmünü verinceye kadar sabret...”⁵¹

“Ancak Allah'tan gelenleri tebliğ edebilirim ve onun vahiylerini açıklayabilirim...”⁵²

“Sen Rabb'inden sana vahy olunana uy...”⁵³

“Rabb'inden sana vahy olunana uy...”⁵⁴

Bazı ayetlerde Hz. Peygamber, yapmış olduğu yanlışların kendi tasarrufları neticesi ortaya çıktığını, hidayet yoluna ise Allah'ın vahyi sayesinde eriştiği vurgulanmaktadır.

“De ki: “Ben sapıtırsam, ancak kendi aleyhime sapmış olurum. Eğer hidayete ermişsem, bu da Rabb'immin bana vahy ettiği sayesinde...”⁵⁵

⁵⁰ Bk. Bağcı, *Beşer Olarak Hz. Peygamber*, 497,498.

⁵¹ Yûnus 10/109.

⁵² el-Cin 72/23.

⁵³ el-En'âm 6/106.

⁵⁴ el-Ahzâb 33/1.

⁵⁵ es-Sebe 34/50.

“De ki: “Rabb’imden bana apaçık deliller gelince, Allah’ı bırakıp da taptıklarınıza tapmam bana yasaklandı ve bana, âlemlerin Rabb’ine teslim olmam emredildi.”⁵⁶

Zikredilecek şu ayette de inkâr edenler Hz. Peygamber’den başka Kur’an getirme talebi yanında onu değiştirmeyi dahi istemektedirler.

“Ayetlerimiz kendilerine apaçık birer delil olarak okunduğunda (öldükten sonra) bize kavuşmayı ummayanlar, “Ya bize bundan başka bir Kur’an getir veya onu değiştir” dediler. De ki: “Onu kendiliğimden değiştirmem benim için olacak şey değildir. Ben ancak bana vahy olunana uyarım...”⁵⁷

Sözü edilen ayetlerden şu gibi ana ilkelere gitmek mümkündür. Vahiy alan bir beşer olarak Hz. Peygamber’in, yapmış olduğu eylemlerinde sınırsız bir bilgi birikimiyle hareket etme özgürlüğünün olmadığı, peygamber de olsa insanlara uygulamalı olarak örnek olacağı davranışlarının da mutlaka vahyi temelle uygunluk arz etmesi gerektiği ifade edilmektedir. Kanaatimizce vahiy alınıp diğer insanlara tebliğ görevi yapılırken, vahyî olan şeylere uyma zorunluluğu, aynı zamanda Hz. Peygamber’in bilgisinin sınırlarının çerçevesini de belirlemektedir.

5. Hz. Peygamber’in Allah Adına Ayet Uydurmasının ve Ona İsnadının İmkânsızlığı

Hz. Peygamber’in bilgi sınırlarını belirleyen diğer bir ayette ise onun kendisine vahy edilen dışındaki herhangi bir bilgiyi vahiymiş gibi gösterme yetkisi ve gücünün olmadığı ifade edilmektedir. Rasulullah da dâhil bütün peygamberlerin Allah adına ayet uydurması ya da bunu ima etmesi imkânsızdır. Bu durumu şu ayet dile getirmektedir:

“Eğer (Peygamber) bize isnat ederek bazı sözler uydurmuş olsaydı, mutlaka onu kudretimizle yakalardık. Sonra da onun şah damarını mutlaka keserdik. Hiçbiriniz de bu cezayı engelleyip ondan savamazdı.”⁵⁸

Bilindiği gibi ilk dönemde Mekkeli müşrikler ve daha sonraki dönemlerde ise Hristiyanlardan büyük bir kesim Kur’an’ın şair veya bir kâhin sözü olduğunu iddia ederek Hz. Peygamber’e gelen vahyi itibarsızlaştırmak amacıyla bu yalanı yaymaya çalışıyorlardı.⁵⁹ Allah bu ayette yemin ifadesinden sonra

⁵⁶ el-Mü’min 40/66.

⁵⁷ Yûnus 10/15.

⁵⁸ el-Hâkka, 69/44-47.

⁵⁹ İbrahim Sarıçam vd., *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvurları* (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2011), 448.

Rasulullah'ın onu uydurup Allah'a isnat etmesinin imkânsız olduğunu, şayet o böyle bir şey yapmış olsaydı, şiddetli bir şekilde onun cezalandırılacağını ve hiç kimsenin bu cezadan Hz. Peygamber'i kurtarmasının da mümkün olamayacağını açıkça ortaya koymaktadır.⁶⁰ Rasulullahın ayet uydurmak gibi bir gücü ve görevi olmadığına göre, Kur'an'ın muhtevasına uygun olmayan bir söz söylemesi ve bir fiili gerçekleştirme de mümkün değildir.

6. Hz. Peygamber'den Mucize Talebinin Onun Bilgi Sınırı ile İlgisi

Hız. Âdem'den Hz. Peygamber'e kadarki vahiy sürecinde nübüvvet görevi ile vazifelenen bir elçi, Allah'ın takdir ve yardımını olmadan mucize getirme özelliğine sahip değildir. Allah, peygamberlik görevi verdiği bir elçisini desteklemek ve inkârcıları ikna etmek amacıyla çeşitli zamanlarda ve ihtiyaç duyulan durumlarda mucizelerle onu desteklemiştir. Bir mucizenin en temel özelliği muhatapları tarafından bir benzerinin yerine getirilememesidir. Diğer bir ifade ile bir peygamberin inkârcıların talebi üzerine Allah'ın yardımı ile yerine getirdiği mucize, zamanın bilgi ve donanımını aştığı gibi insanın bilgi edinme yollarının sınırları üzerinde bir özelliğe sahiptir. Bir peygamberin yerine getirdiği mucize talebi her zaman karşısındaki kişi/kişileri aciz bırakmıştır.⁶¹

Mucize kavramının sözü edilen özellikleri göz önünde bulundurularak farklı anlayışlarda değişik şekilde ifade edilmiştir.⁶² Her ne kadar makalenin sınırları göz önüne alındığında bütün anlayışların mucize konusunda nasıl bir tanımlama yaptığının hepsine yer verme imkânı olmasa da konuya örnek olması açısından bir kaçıyla yetinilecektir. Genel olarak kelamcılar mucizeyi; 'peygamberlik iddiasında bulunan bir kimsenin inanmayanlara meydan okuduğu sırada, kendisini doğrular mahiyette başka kimselerin bir benzerini yapamadıkları olağanüstü bir şeyin ortaya çıkması' olarak tarif etmektedir.⁶³ Bu tanıma göre mucize sadece peygamberlere mahsus olup, onun dışında herhangi bir kimsede görülen olağanüstü bir durumun mucize olarak isimlendirilmesi söz konusu değildir.⁶⁴

⁶⁰ *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. 5 cilt. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012), 5/450.

⁶¹ İhsan Arslan, "Kur'an-ı Kerim'e Hz. Peygamber ve Mucize", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10/50 (2017): 902.

⁶² Bu konuda ayrıntılı bilgi için, Fatih Topaloğlu'nun, *Felsefi ve Teolojik Açından Mucize* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2011) adlı eserine bakılabilir.

⁶³ Seyyid Şerif Cürcanî, *Şerhu'l-Mevakif*, nşr. Muhammed Bedreddin en-Na'sani (Kahire: y.y., 1907), 8/ 222-223; Taftazanî, *Şerhu'l-Makâsîd* (İstanbul: y.y., 1305/1887), 2/167.

⁶⁴ Adil Bebek, "Kelam Literatürü Işığında Mucize ve Hz. Muhammed'e Nispet Edilen Hissi Mucizelerin Değerlendirilmesi", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18 (2000): 121-148.

İmamiye Şiası, peygamberlerden başka on iki imamın da hak imam olduklarını ispata yönelik mucize gösterdiklerini iddia etmektedirler.⁶⁵

Mu'tezile mucizeyi sadece peygamberlere mahsus kabul etmekte ve evliya, sihirbaz, imam gibi şahıslara nispet edilen mucize, keramet, sihir ve herhangi bir olağanüstü fiilin olmadığını savunmaktadır.⁶⁶

Ehl-i Sünnet, mucize tabirini peygamberlere özgü bir fiil olarak kabul etmenin yanında çoğunlukla, sihir ve keramet gibi bazı harikulade durumları diğer insanlar için gerçekliğini kabul etmektedir.⁶⁷

Her ne kadar mezheplerin mucize ile ilgili konuya örnek olabilecek tanımlarında peygamberler temel teşkil etse de mezhebi anlayışlara göre Şia'da imamların, Ehl-i sünnet kanadında ise peygamber dışında bazı şahsiyetlerin değişik adlar altında farklı olağanüstü fiiller gösterebileceği görüşü hâkimdir. Ancak çalışmamızın mahiyetine, kelimcilerin peygamberleri merkeze alan mucize tanımları daha uygun görünmektedir.

Kısaca buraya kadar mucizenin mahiyeti hakkında bazı hatırlatmalar yaptıktan sonra en büyük mucize olan Kur'an'da bu hususun ne şekilde yer aldığı önemlidir. İnanmayan kimseler Hz. Peygamber'e inen Kur'an'a kulaklarını tıkayarak, ondan peygamberliğini ispata yönelik olarak başka deliller istemişlerdir. Kur'an aşağıda yer alan bir grup ayette bu hususa şu şekilde yer vermektedir.

"İnanmayanlar, "Doğru söylediğine dair bize Rabb'inden açık bir delil (bir mucize) getirse ya!" dediler. Önceki kitaplarda olanların apaçık delili (olan Kur'an) onlara gelmedi mi?"⁶⁸

"Bizi (Kureyş'in istediği) mucizeleri göndermekten ancak, öncekilerin onları yalanlamış olması alıkoydu. Nitekim Semûd kavmine o dişi deveyi açık bir mucize olarak verdik de onlar bu yüzden zalim oldular. Oysa biz mucizeleri sırf korkutmak için göndeririz."⁶⁹

⁶⁵ Nasiruddin Tûsî, *Keşfu'l-Murad fi şerhi Tecrîdi'l-i'tikâd* (Kum: 1413/1992), 396,397.

⁶⁶ Kadı Abdulcabbâr, *el-Muğnî*, nşr. Muhammed Ali en-Neccar - Abdulhalim Ali en-Neccâr (Kahire: 1965), 15/236-259.

⁶⁷ Bebek, "Kalam Literatürü Işığında Mucize ve Hz. Muhammed'e Nispet Edilen Hissi Mucizelerin Değerlendirilmesi" 122.

⁶⁸ Tâ-Hâ, 20/133.

⁶⁹ el-İsrâ 17/ 59.

“Ona (peygamber’e) Rabb’inden bir mucize indirilse ya!” diyorlar. De ki: “Gayb ancak Allah’ındır. Bekleyin, şüphesiz ben de sizinle birlikte bekleyenlerdenim.”⁷⁰

“Bilmeyenler “Allah bizimle konuşsa, ya da bize bir mucize gelse ya!” derler. Bunlardan öncekiler de tıpkı böyle, bunların dedikleri gibi demişti. Onların kalpleri birbirine benziyor. Biz ayetleri kesin olarak inanacak bir toplum için açıkladık.”⁷¹

“İnkâr edenler “ona Rabb’inden bir mucize indirilseydi ya! diyorlar. Sen ancak bir uyarıcısın. Her kavim için de bir yol gösteren vardır.”⁷²

“İnkâr edenler diyorlar ki: “Ona (Muhammed’e) Rabb’inden bir mucize indirilseydi ya!” De ki: “Şüphesiz Allah dilediğini saptırır, kendisine yöneleni de doğru yola eriştirir.”⁷³

İnanmayanların mucize taleplerinin yerine getirilmesi Hz. Peygamber’in tek başına yapacağı bir iş olmayıp, Allah katında ve onun izniyle peygamberine yardım etmesi ile mümkün olacağı hususu ayetlerde şu şekilde ifade edilmektedir.

“Eğer kendilerine (başka) bir mucize gelirse, mutlaka ona inanacaklarına dair en güçlü yeminleriyle Allah’a yemin ettiler. De ki: “Mucizeler ancak Allah katındadır. O mucizeler geldiği vakit de inanmayacaklarını siz ne bileceksiniz.”⁷⁴ “Biz onların kalplerini ve gözlerini ters döndürürüz de ilkin ona iman etmedikleri (mucize geldikten sonra da inanmazlar) ve yine onları azgınlıkları içinde bırakırız da bocalar dururlar.”⁷⁵ “Biz onlara melekleri de indirseydik, kendileriyle ölümler de konuşsaydı ve her şeyi karşılarında (hakikatin şahitleri olarak) toplasaydık, Allah dilemedikçe yine de iman edecek değillerdi. Fakat onların çoğu bilmiyorlar.”⁷⁶

“Dediler ki: “Ona Rabb’inden mucizeler indirilseydi ya! De ki: “Mucizeler ancak Allah katındadır ve ben ancak apaçık bir uyarıcıyım. Kendilerine okunan kitabı sana indirmiş olmamız onlara yetmedi mi? Şüphesiz bunda inanan bir kavim için bir rahmet ve öğüt vardır.”⁷⁷

Hz. Peygamber’in yirmi üç yıllık nübüvvet hayatının her gününde mucize gösterdiği düşüncesi, bu ayetler dikkate alındığında Kur’an’la uygunluk arz

⁷⁰ Yûnus 10/ 20.

⁷¹ el-Bakara 2/118.

⁷² er-Ra’d 13/7.

⁷³ er-Ra’d 13/27.

⁷⁴ el-En’âm 6/109.

⁷⁵ el-En’âm 6/110.

⁷⁶ el-En’âm 6/111.

⁷⁷ el-Ankebût 29/50-51.

etmemektedir. Rasulullah'ın bütün işlerini mucize ile yaptığını ve bunun bir bilgi edinme yolu olduğunu kabul etmek, Hz. Peygamber'i Kur'anî temele dayanmayan aşırı yüceltme ve olağanüstü bir mertebede görme arzusunun bir sonucudur.⁷⁸ Onu bu tür mesnetsiz bir yüceltme yerine, Kur'an'daki Hz. Peygamber'in konumunu iyi tespit etmek ve buna göre davranmak meselenin daha sağlıklı anlaşılmasına yardım edebilir. Şayet Kur'an'ın tanıtmış olduğu bir Peygamber telakkisi iyi bir şekilde ortaya konulamaz ise onun ne mucizesinin ne de bilgisinin sınırlarının ne olduğu meselesi tam anlamıyla anlaşılabilir.

Asıl burada sorulması gereken, mucize vahiy sürecinde olağanüstü bir aciz bırakma yöntemi ise bir peygamber için sürekli bilgi edinme yolu olabilir mi? sorusudur. Dolayısıyla buna verilecek cevabın makalemizde ele alınan konuyla yakın ilgisi vardır. Bilindiği gibi Hz. Peygamber'in yirmi üç yıllık vahiy sürecinde her gün mucize göstermiş bir hali yoktur. Tam aksine kendinden önce görevlendirilen peygamberlerden daha az mucize gösterdiği tarihi olarak sabittir. Hz. Peygamber'e verilen en büyük mucizenin Kur'an olduğu da herkesçe malumdur. Diğer taraftan Rasulullah'ın peygamberlik hayatı boyunca işlerini vahiy ve istişareye göre yürüttüğü göz önüne alındığında mucizenin bir bilgi kaynağı olması söz konusu değildir. Bu çerçevede mucizenin Hz. Peygamber'in bilgi sınırlarının belirlenmesinde tamamen bir rolünden söz etmek de mümkün değildir.

Hz. Peygamber tasavvurunun daha gerçekçi ve Kur'an ile uyumlu, abartı ve efsanelerden arındırılmış olması, onun biz insan nesline daha yakın hale gelmesine, tekrar Müslümanların hayatına dâhil edilmesine katkı sağlayacaktır.⁷⁹ Dolayısıyla mucize ilgili ayetler göz önüne alındığında inanmayanların ve müşriklerin mucize talepleri ret edilmiş, mucizenin Allah katında ve yetkisinde olduğu vurgulanmıştır.

7. Kur'an Dışı Vahiy ve Hz. Peygamber'in Bilgisinin Sınırları

Bilindiği üzere vahyin "vahy-i metluv" ve "vahy-i gayri metluv" şeklinde ikili bir tasnife tabi tutulması, mefhum olarak ilk nesillerin tanıyıp kullandığı bir yol değildir.⁸⁰ Hz. Peygamber'in sünnet ve hadislerinin vahiy olarak algılanması ikinci asırdan itibaren kelami konu ve tartışmalarda, Kur'an'ı esas alan ve kendi anlayışlarına uymayan rivayetlerin özellikle Mu'tezile tarafından ret edilmesi anlayışı ile ilişkili düşünmek mümkündür. Ayrıca bu durumu bazı hadislerle

⁷⁸ Bebek, "Kalam Literatürü Işığında Mucize ve Hz. Muhammed'e Nispet Edilen Hissi Mucizelerin Değerlendirilmesi" 148.

⁷⁹ M. Hayri Kırbaçoğlu, *Alternatif Hadis Metodolojisi* (Ankara: Kitâbiyât Yayınları, 2002), 345.

⁸⁰ Bünyamin Erul, "Bir 'Alan Taraması'nın Panoraması-Vahy-i Gayri Metluv Hakkında Bazı Mülâhazalar ve Bir Eleştirinin Eleştirisi-" *İslâmiyât III* 1 (2000): 166.

amel etmeyen genelde ehl-i rey ve özelde de Hanefilere karşı sünnet ve hadisi güçlendirmeye yönelik bir gayret olarak görmek gerekir. Buradaki amaç; bazen tartışılan konulardaki sünnet ve hadisi güçlendirmeye yönelik, bazen de sünnet ve hadislerin tamamının vahiy zırhına büründürmek yoluyla karşı tarafın kullandığı “Kur’an vahyi” argümanını, başka bir vahiy yoluyla işlevsiz hale getirmek olarak karşımıza çıkmaktadır.⁸¹ Ancak temel hadis kaynaklarında Kur’an dışı vahiy olduğunu iddia edenlerin delilleri olabilecek rivayetlerin olduğu da bir gerçektir.⁸²

Allah’ın Kur’an’dan başka Rasulullah ile iletişim içerisinde olmadığını söylemek mümkün değildir. Zira Hz. Peygamber bir beşer olmakla beraber, Allah tarafından kendisine indirilen vahiy insanlara ulaştırmak ve bunları talim, tezkiye ve beyan gibi görevleri de vardır. Kur’an vahyinin yanında Cebrael, ilham, kalbe ilka ve rüya yoluyla Allah’ın elçisiyle iletişim kurması tabii bir şeydir. Ancak bunun vahyi gayri metluv şeklinde kavramlaştırılması yerine, bazı ayetlerde yer aldığı üzere “hikmet” kavramıyla ifade edilmesi daha da tercihe şayan bir durumdur.⁸³ Bu yaklaşım Hz. Peygamber döneminden günümüze kadarki hadis tarihi sürecindeki faaliyetlerle de uygunluk arz etmektedir.

Kur’an dışı vahiy meselesi ile Hz. Peygamber’in bilgi sınırları arasındaki irtibatı doğru bir şekilde tespit edebilmek için hadis ve sünnetin mahiyeti ilgili tartışmaları ana hatlarıyla hatırlamakta yarar vardır. Hz. Peygamber’in sünnetinin kaynağı ya da mahiyeti konusunda başlıca üç eğilimin olduğundan söz etmek mümkündür. Bunlardan birincisi sünnetin tamamen vahiy mahsulü olduğunu kabul eden görüş, ikincisi sünnette vahiy mahsulü bir şey olmadığını kabul eden düşüncedir. İkinci grupta yer alan kimseler bu durumu, sünnet Hz. Peygamber’in kendi çevresinden elde ettiği bilgi birikiminin, akıl ve tecrübesinin ve bunlara dayanarak Kur’an’ı yorumlamasının bir ürünü şeklinde izah etmektedirler. Üçüncü grupta yer alanlar ise sünnetin bir kısmının vahiy mahsulü, bir bölümünün de Hz. Peygamber’in Kur’an’ı uygulamaya yönelik içtihadı olduğu görüşündedir.⁸⁴ Elbette bu üç görüşü ileri süren kimselerin kendilerince doğru kabul ettikleri argümanları olabilir. Ancak

⁸¹ Geniş bilgi için bk. Erul, “Bir ‘Alan Taraması’nın Panoraması-Vahyi-i Gayri Metluv Hakkında Bazı Mülâhazalar ve Bir Eleştirinin Eleştirisi-“ 167.

⁸² Bu konudaki örnekler için bk. Erul, “Bir ‘Alan Taraması’nın Panoraması-Vahyi-i Gayri Metluv Hakkında Bazı Mülâhazalar ve Bir Eleştirinin Eleştirisi-“ 179-181.

⁸³ Erul, “Bir ‘Alan Taraması’nın Panoraması-Vahyi-i Gayri Metluv Hakkında Bazı Mülâhazalar ve Bir Eleştirinin Eleştirisi-“ 184.

⁸⁴ M. Hayri Kırbaoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet (Yeni Bir Yaklaşım)* (Ankara: Fecr Yayınevi, 1993), 253; Bağcı, *Hadis Tarihi ve Usulü*, 401; Erul, “Bir ‘Alan Taraması’nın Panoraması-Vahyi-i Gayri Metluv Hakkında Bazı Mülâhazalar ve Bir Eleştirinin Eleştirisi-“ 171.

bu görüş ve gerekçelerin Hz. Peygamber'in bilgi sınırlarının tespitinde ne kadar işe yarayacağı da başka bir tartışma konusudur.

Sünnetin tamamen vahiy mahsulü olduğuyla ilgili tartışma hicrî 2. asrın başlarına kadar uzanmaktadır. Örneğin Evzâî (ö.157/773)'nin de hocalarından olan Hassan b. Atiyye'in (ö. 130/748)⁸⁵ şu sözleri sünneti onun açıkça vahiy kabul ettiğini göstermektedir.

"Cebrail Kur'an'ı Hz. Peygamber'e indirdiği gibi sünneti de indirdi."⁸⁶ Bu ifade üzerinde yorum yapılmaya ihtiyaç duyulmayacak kadar açıktır.

Sünnetin vahiy mahsulü olduğu düşüncesinin İmam Şâfiî (ö.204/819) döneminde de etkili olduğunu söylemek mümkündür. O sünnetin çeşitleri bahsinde, sünnetin üçüncü çeşidi bölümünde, hakkında Kur'an'da hiçbir hüküm bulunmayan konularla ilgili olarak şu gibi görüşleri dile getirmektedir. Allah Hz. Peygamber'e itaati farz kıldığına ve ezeli ilminde bu geçtiği üzere, Allah'ın rızasına uygun işlerde onu başarılı kıldığına göre hakkında Kur'an'da hüküm olmayan konularda, Rasulullah'a sünnet koyma yetkisi vermiştir. Hz. Peygamber'e Allah'tan bir elçilik gelmiştir. Bu sebeple onun sünneti Allah'ın emriyle sabit olmuştur. Bu durum bazılarına göre ise Hz. Peygamber'in her koyduğu sünnet onun kalbine ilham edilmiştir. Onun sünneti Allah tarafından kalbine ilham edilen hikmettir. Diğer bir ifade ile kalbine ilham edilen şey onun sünnetini oluşturmaktadır.⁸⁷ Şâfiî'nin yaşadığı dönemde sünnetin mahiyeti ile ilgili yerleşmiş belli bir görüşün hâkimiyeti söz konusu değildir. Tam aksine farklı yaklaşımların ilmi çevrelerce benimsenmiş olduğu bilinmektedir. Sünnetin vahiy mahsulü olduğu düşüncesi o dönemde çeşitli yaklaşımlardan sadece birini teşkil etmektedir. Bu da sünnetin vahiy ürünü olup olmadığı tartışmalarında üzerinde durulması gereken noktalardan biridir. Sözü edilen görüşün Şâfiî'nin meyil ettiği görüş olduğunu söylemek mümkündür.⁸⁸ Bu düşüncenin müntesiplerinden biri de daha sonraki dönem âlimlerinden olan İbn Hazm (ö.456/1063)'dir. O sünnetin sadece vahiy mahsulü olduğunu savunmakla kalmayıp tamamının vahiy ürünü olduğunu açıkça ifade etmektedir.⁸⁹ O bir kısım ayetleri esas alarak⁹⁰ "...Bu sebeple Hz. Peygamber'in

⁸⁵ Hassan b. Atiyye hakkında bk. Kırbasoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, 254.

⁸⁶ Dârimî, *es-Sunen*, Mukaddime (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992), "es-Sunnetü", 49 (No: 594).

⁸⁷ Muhammed b. İdris eş-Şâfiî, *er-Risâle*, thk ve şrh. Ahmed Muhammed Şakir (Beirut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, ts), 92-93.

⁸⁸ Kırbasoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, 255.

⁸⁹ Kırbasoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, 259.

⁹⁰ en-Necm 53/4 (O (bildirdikleri) vahy edilenden başkası değildir.); el-En'am 6/50 (De ki: Ben size Allah'ın hazineleri benim yanımdadır, demiyorum. Ben gaybı da bilemem. Size, ben bir meleğim

dinle ilgili bütün sözleri vahiy olup, Allah'tan geldiği doğrulanmaktadır. Bu konuda hiçbir tereddüt yoktur."⁹¹ görüşünü dile getirmektedir.

Bu çerçevede ilk dönemde Hz. Peygamber'in sahabe ile iletişimi; hadis tarihi ve hadis usulünün gelişim aşamaları göz önüne alındığında sünnetin tamamının vahiy mahsulü kabul edilmesinin neredeyse imkânsız olduğu söylenebilir. Ancak sünnetin bir bölümünün vahiy ürünü olduğunu ileri sürmek mümkündür. Dolayısıyla sünnetlerin hangisinin vahiy, hangisinin içtihat ürünü olduğunu kesin olarak tespit etmek söz konusu da değildir. Bu çerçevedeki tartışmaların bizler için pratik anlamda fayda sağladığı da söylenemez. Bu hususta izlenmesi gereken en sağlıklı yol, hadislerin vahiy ürünü mü yoksa Hz. Peygamber'in içtihadı dayalı sözleri mi olduğunu Kur'an'a arz edilerek araştırılmasıdır.⁹² Hadislerin değerlendirilmesinde Kur'an dışındaki kriterleri de göz önünde bulundurmamak gereklidir.

Kur'an açısından Hz. Peygamber'in bilgi sınırlarının ne olduğuyla ilgili yer verilen ayet temelli başlıklar göz önüne alındığında, onun söylemiş olduğu her sözün Kur'an esasına göre şekil aldığı ortadadır. Bazı rivayetler esas alınarak Hz. Peygamber'den nakledilen her sözün Kur'an vahyi gibi olduğunu söylemek kanaatimizce sadece bir iddia niteliğindedir. Hadis ilminin başlangıçtan günümüze kadar geçirdiği süreç dikkate alındığında bu durum kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Sonuç

Kur'an'a göre Hz. Peygamber'in bilgisinin sınırlarını ele alan bu makale çalışmasında konu genel olarak Kur'an merkezli ele alınarak aşağıda yer alan birtakım sonuçlara ulaşılmıştır.

Bir Peygamber'in gayb bilgisine sahip olması gerektiği düşüncesi, Rasulullah'ın gayb bilgisinin ifade ettiği anlam ve bu bilginin sınırlarının ne olduğu ya da olması gerektiği sorusunu gündeme getirmiştir. Ayetlere göre onun vahyi tebliğ sürecinde Allah'ın kendisine gönderdiği ilahi mesaj çerçevesinde hareket ettiği ve bu bilgisinin sınırlarının da kendisine gönderilen vahiyle sınırlı olduğunu söylemek mümkündür. Hz. Peygamber'in yapmış olduğu bütün

---

de demiyorum. Ben sadece bana vahyolunana uyarım. De ki: Kör ile gören hiç bir olur mu? Hiç düşünmez misiniz?); Yunus, 10/15 (Onlara ayetlerimiz açık açık okunduğu zaman (öldükten sonra) bize kavuşmayı beklemeyenler: Ya bundan başka bir Kur'an getir veya bunu değiştir! dediler. De ki: Onu kendiliğimden değiştirmem benim için olacak bir şey değildir. Ben, bana vahy olunandan başkasına uymam. Çünkü Rabb'ime isyan edersem elbette büyük gününün azabından korkarım.); en-Nahl 16/44 (Apaçık mucizeler ve kitaplarla (gönderildiler). İnsanlara, kendilerine indirileni açıklaman için ve düşünüp anlasınlar diye sana da bu Kur'an'ı indirdik.)

⁹¹ İbn Hazm, *el-İhkâm fi Usûli'l-Ahkâm* (Beyrut: 1983, y.y., ts.) 1/121.

⁹² Kırbaoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, 278-279.

eylemlerinde, gayb bilgisiyle hareket ettiği anlayışı yerine, onun bazı konulardaki yorum ve tahminlerini, bir öngörü ve bilgiye dayalı bakış açısı olarak kabul etmek daha Kur'anî olarak görünmektedir.

Kur'an'da Hz. Peygamber'in vahiy alan yönü yanında onun beşeri yönüne işaret eden ayetler de mevcuttur. Bunlara bağlı olarak onun neyi bilip bilemeyeceği sorusunun cevabı aynı zamanda onun bilgisinin sınırlarını da belirlemiştir. Rasulullah beşeri yönü ile Allah'ın kendisine bildirdiği kadar bu bilgilere sahip olacaktır. Bunun dışındaki değerlendirmelerin, Kur'an'dan ve Hz. Peygamber'in sünneti olan uygulamalarından uzak ve sadece duygusal bir yaklaşımı ifade eden yönünün olduğunu söylemek daha doğrudur.

Hz. Peygamber'in bilgisinin sınırlarıyla ilgili olduğu düşünülen ayet grubunda ise onun önceden olabilecekleri bilemeyeceğine dair uyarı vardır. Bu ayetlere göre onun, Allah tarafından kendisine vahy edilen Kur'an'a aykırı söz söylemesi ve önceden olabilecekleri haber vermesi göreviyle bağdaşmayan bir niteliktir. Dolayısıyla Kur'an'da mevcut olmayan gayb haberlerinin hatırı sayılır hadis kaynaklarında yer alması bu ve benzer rivayetlerin sıhhatli olduğunu göstermeyen bir durumdur.

Kur'an'da Hz. Peygamber'e kendisine vahy olunan şeylere uyması gerektiği bildirilmiştir. Vahiy alan bir beşer olarak onun, yapmış olduğu eylemlerinde sınırsız bir bilgiyle hareket etme özgürlüğünün olmadığı, peygamber de olsa insanlara uygulamalı olarak örnek olacağı davranışlarının da mutlaka vahyi temelle uygunluk arz etmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Allah Hz. Peygamber'i, Allah adına ayet uydurarak ona isnad etmesinin imkânsızlığı konusunda da uyarmıştır. Bu, Rasullah'ın vahiyle gelen bilgisinin sınırlarının ne olduğunu ona gösteren başka bir uyarıdır. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in Kur'an muhtevasına aykırı söz söylemesi de mümkün değildir. Hz. Peygamber'in Allah'ın bu uyarısına duyarsız kalması söz konusu olmadığı gibi bunun tersi bir durumdaki hareketin ise şiddetli bir şekilde cezalandırılacağı ayetlerde ifade edilmiştir.

İslam kültür ve geleneğinde Peygamberlik sıfatı olan herkesin mucize kavramı ile birlikte zikredildiği görülmüştür. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in de mucize göstermesiyle onun bilgi sınırı arasındaki husus merak konusu olmuştur. Genel kanaate göre Hz. Peygamber'in yirmi üç yıllık nübüvvet hayatının her gününde mucize gösterdiği düşüncesi, bu ayetler dikkate alındığında Kur'an'la uygunluk arz etmemektedir. Onun bütün işlerini mucize ile yaptığını ve bunun bir bilgi edinme yolu olduğunu kabul etmek, Hz. Peygamber'i Kur'anî temele dayanmayan aşırı yüceltme ve olağanüstü bir mertebede görme arzusunun bir

sonucudur. Bu anlamda bakıldığı zaman onun hayatındaki mucizelerin sayılı olduğu görülür.

Rasulullah'ın peygamberlik hayatı boyunca işlerini vahiy ve istişareye göre yürüttüğü göz önüne alındığında onun her işinde mucizenin bir bilgi kaynağı olması söz konusu değildir. Bu çerçevede Hz. Peygamber'in bilgi sınırlarının belirlenmesinde genel ve belirleyici olarak mucizenin bir rolünden söz etmek de mümkün görünmemektedir.

Hz. Peygamber'in bilgisinin sınırları ile onun Kur'an dışında, Allah'tan vahiy seviyesinde bilgi aldığı düşünce ve iddiası arasında sıkı bir ilişki vardır. Ancak Kur'an ilk ayetinden son ayetine kadar indiği andan itibaren hem ezber hem de yazı yoluyla kaydedilmiştir. Hz. Peygamber'den nakledilen rivayetler hadis kitapları altında toplanmıştır.

Sünnetlerin hangisinin vahiy, hangisinin içtihat ürünü olduğunu kesin olarak tespit etmek de söz konusu değildir. Eğer bir rivayet sahih bir hadiste olması gereken şartları taşıyorsa onun vahiy olarak isimlendirilmesine de gerek yoktur. Çünkü sözün sahibi Hz. Peygamber olduğuna göre onun Kur'anî değerlere aykırı olması da söz konusu değildir.

Hadislerin değerlendirilmesi ve Rasulullah'a ait olup olmadığının belirlenmesinde, Kur'an'ın ortaya koyduğu Hz. Peygamber'in bilgisinin sınırlarının bir hadis usulü gibi göz önünde bulundurulmasının önemli bir yeri vardır.

Ayetlere göre Hz. Peygamber'in bilgisinin bir sınırı olduğu ve buna bağlı olarak ondan bize nakledilen rivayetlerin ona aitliği ve değerlendirilmesi esnasında sözü edilen sınırın göz önünde bulundurulması kanaatimizce elzemdir. Her şeyi bilen bir Peygamber tasavvuru yerine onun beşer ve vahiy alan yönünün Kur'an ve onun hayatına göre düzenlenmesi hadislerin doğru anlaşılması açısından yararlı olacaktır.

Kaynakça

- Ahmed ibn Hanbel. *el-Musned*. I-VI, Dâru'l-Fikr, by., 1991.
- Akbulut, Ahmet. *Nübüvvet Meselesi Üzerine*. Ankara: Birleşik Yayınları, 1992.
- Albayrak, Halis. *Kur'an'da İnsan-Gayb İlişkisi*. İstanbul: Şûle Yayınları, 1993.
- Arslan, İhsan. "Hz. Peygamber'in Gayb Bilgisine İlişkin Rivayetlerin Tahlili". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10/49 (2017).
- Arslan, İhsan. "Kur'an-ı Kerim'e Hz. Peygamber ve Mucize". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10/50 (2017).
- Atılğan, Yusuf Kenan. "İslam Düşüncesinde İlmin Kaynağı, İmkânı ve Sınırları". *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1/2 (2013).

- Aydemir, Abdullah. *İslami Kaynaklara Göre Peygamberlik*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.
- Bağcı, Hacı Musa. *Beşer Olarak Hz. Peygamber*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2010.
- Bağcı, Hacı Musa. *Hadis Tarihi ve Usulü*. Ankara: Bilay Yayınları, 2018.
- Bebek, Adil. "Kelam Literatürü Işığında Mucize ve Hz. Muhammed' e Nispet Edilen Hissi Mucizelerin Değerlendirilmesi". *M. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 (2000): 121-148.
- Buharî. *el-Câmiu's-Sahih*. İstanbul: 1315.
- Çakan, İsmail Lütfi. *Hadis Usulü*. 5. Baskı. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1989.
- Çelenk, Dilek. *Hz. Peygamber'in Mekke Devrinde Karşılaştığı Sıkıntılar*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.
- Dârimî. *es-Sunen, Mukaddime*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- Derveze, İzzet. *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*. Çev. Mehmet Yolcu. İstanbul: 1989.
- Ebû Nuaym el-İsbahânî. Mısır: *Hilyetu'l-Evliyâ*. 1351/1932.
- Ertürk, Mustafa. *Metin Tenkidi -Gayb ve Fiten Hadisleri Örneği-*. Ankara: Fecr Yayınları, 2011.
- Erul, Bünyamin. "Bir 'Alan Taraması'nın Panoraması-Vahy-i Gayri Metlup Hakkında Bazı Mülahazalar ve Bir Eleştirinin Eleştirisi-" *İslâmiyât* 3/1 (2000).
- Erul, Bünyamin. "Kur'an Dışında Vahiy Geldiğini İfade Eden Rivayetlerin Tahlil ve Tenkidi". *İslâmiyât* 1/1 (1998).
- Hatiboğlu, Mehmed Said. *Hz. Peygamber ve Kur'an Dışı Vahiy*. Ankara: Otto Yayınları, 2012.
- Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*. Beyrut: 2. Baskı, 1967.
- İbn Hazm, *el-İhkâm fî Usûli'l-Ahkâm*. Beyrut: 1983.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik b. Hişâm. *es-Sîratü'n-Nebeviyye*. Kahire: Dâru İbn Kesîr, trz.

- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemalüddin b. Muhammed b. Mukerrem. Beyrut: *Lisânu'l-Arab*. 1993.
- İbn Sa'd, Muhammed. *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1990.
- İbnu'l-Esîr, *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*. Mısır: 1963.
- Kadı Abdulcabbâr, *el-Muğnî*. nşr. Muhammed Ali en-Neccar - Abdulhalim Ali en-Neccâr, Kahire: 1965.
- Kara, Necati. "Kur'an'da Gayb". *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (1994).
- Kırbaçoğlu, M. Hayri. *Alternatif Hadis Metodolojisi*. Ankara: Kitâbiyât, 2002.
- Kırbaçoğlu, M. Hayri. *İslam Düşüncesinde Sünnet -Yeni Bir Yaklaşım-*. Ankara: Fecr Yayınevi, 1993.
- Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. 5 cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.
- Kur'ân-ı Kerim Meâli, çev. Halil Altuntaş & Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 6. Basım, 2010.
- Ma'mer ibn Râşid, *el-Câmi-Abdurrazzak'ın Musannaı'ının* 10. cildinin 379. sahifesinden sonuna kadar-. 10 cilt. Beyrut: 1970-1972.
- Mâturidî, *Kitabu't-Tevhîd*. nşr. Fethullah Huleyf. Naşirin mukaddimesi. İstanbul: 1979.
- Muslim, *el-Câmu's-Sahîh*. Riyâd: 2000.
- Nuaym ibn Hammâd. *Kitâbu'l-Fiten*. Kahire: 1991.
- Özten, Ersan. *Peygamberlerin Gaybı Bilme İmkânı*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 2009.
- Polat, Selahaddin. "Gayb Meselesi ve İmam Mâturudî". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3 (1989).
- Râğıb el-İsfehânî. *Mufredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1992.
- Sarıçam, İbrahim vd.. *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasvurları*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2011.
- Seyyid Şerif Cürcanî. *Şerhu'l-Mevakif*. nşr. Muhammed Bedreddin en-Na'sani. Kahire: 1907.
- Şâfiî, Muhammed b. İdris. *er-Risâle*. nşr. Ahmed Muhammed Şakir. Beyrut: el-Mektebetu'l-İlmiyye, trz.

- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Târîhu'umem ve'l-Mulûk*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994.
- Taftazanî. *Şerhu'l-Makâsîd*, İstanbul: 1305/1887.
- Tirmizî. *es-Sunen*. Mısır: 1938.
- Topaloğlu, Fatih. *Felsefî ve Teolojik Açıdan Mucize*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2011.
- Turan, Maşallah. "Gayb İlminin Yorumlanmasındaki Tutarsızlıklar Muhammed Ali Sâbûnî Örneği". *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 8/1 (2016).
- Tûsî, Nasiruddin. *Keşfu'l-Murad fi şerhi Tecrîdi'l-i'tikâd*. Kum: 1413/1992.
- Yalçın, Şahabeddin. "Neyi Bilebiliriz?". *İnönü Üniversitesi, Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 5/2 2016.

